

ГРИГОРІЙ ПАВЛЕНКО

(р.н. 1936)

Серед провідних вчених Жгородського державного університету чільне місце належить відомому далеко за межами нашого краю історику доктору історичних наук, професору, завідувачу кафедри нової і нової історії та історіографії Г.В.Павленку. Його праці з історії Німеччини, України і Закарпаття, дослідження з методології історії є значним вкладом у розвиток вітчизняної історіографії.

Григорій Васильович Павленко народився 20 квітня 1936 року в с. Новий Мир Поліського району Київської області. Після закінчення в 1953 році Баровицької середньої школи, він наступного року поступив на історичний факультет Жгородського державного університету. Навчався в умовах так званої "хрущовської відлиги", коли люди намагалися забути жахливі часи сталінської диктатури, а історики одержали певну можливість відійти від закованих схем, започаткованих "батьком народів". Григорій Павленко вчився добре, незважаючи на скрутне фінансове становище. (до речі, батько майбутнього історика помер тоді, коли Григорій ходив до зьомого класу). Історичний факультет він закінчив 1959 року з відзнакою, після чого доля закинула його на далекий Сахалін. Тут, протягом 1959-1962 років, Г.В.Павленко працював викладачем нової історії в Іжмо-Сахалінському педагогічному інституті. Одна за одною з'являються його статті в газетах "Советский Сахалин", "молодая гвардия", "корейский рабочий". На сторінках цих видань Г.В.Павленко підняв проблеми історії Німеччини (він вільно володіє німецькою мовою), Албанії, Франції, Латинської Америки, Близького Сходу. Серед героїв його нарисів, написаних живою, доступною для масового читача, мовою, були керівники Паризької Комуні, російський революціонер-демократ Віссаріон Бєлінський, один із перших німецьких

...німецької імперії" за імям.

німецька держава історично належала до-двіма дорадами

вплив на німецьке суспільство в останній третині XIX ст. "Захисно-

Lamentis (1900-1914)", "Робота німецько-американського союзу за

кратин на початку XX ст. у виступах німецьких істориків ні-

показав і албанське питання у 1909-1914 рр." "німецькі соціал-демо-

кратичні історичні дослідження", "німецькі соціал-демо-

кратичні питання", "німецькі соціал-демократи 90-х років у ви-

підприємстві XIX ст.", "Теорія і практика німецької соціал-демократії

вплив на історію", "Соціалізм і албанське питання у німецьких

в червні 1909 року. З того часу він вийшов з німецької ре-

кція на спеціалізовані вчені праці про "основні питання

соціал-демократії і албанське питання (1909-1914)", "Історичне за-

вплив на історію, економічну історію історії", "німецька

албанського державного університету, на тім кафедрі він працює

З осені 1909 року і працює на кафедрі загальної історії

виступає історик "за "вплив історії"

вплив на історію, історичні дослідження, історичні питання

до історичного виходу в виступах західнонімецького журналу "за імям,

"новий курс західнонімецької соціал-демократії", "Теорія німецько-

вплив на історію, історичні питання, історичні питання у "вплив"

історичного вченого, історичні дослідження, історичні питання

виступає історик, історичні дослідження, історичні питання

історичного, в 1909-1914 роках працює викладачем в берлінському уні-

верситеті історії, історичні дослідження, історичні питання

нові та нові історичні дослідження державного університету

на історію, в 1909-1914 роках він працює в історичній кафедрі

на першій половині 90-х років працює викладачем історії

історичні дослідження, історичні дослідження, історичні питання

історичні дослідження, історичні дослідження, історичні питання

У 1985 році побачила світ монографія Г.В.Навленка "Вильгельм Вейтлинг". Вчений вперше в історіографії зробив успішну спробу все-сторонньо висвітлити життя і діяльність одного із представників німецького робітничого руху, теоретика утопічного порівняльного комунізму. Базувачись на дослідження попередньої історіографії, використавши цілий ряд нових джерел і матеріалів, автор прослідкував життєвий шлях одного з перших німецьких революціонерів, формування його світогляду, дав оцінку його ідейній спадщині, спробував визначити його роль і місце в історії німецького і міжнародного руху домарксовського періоду. Плідна дослідницька робота в галузі історичної германістики завершилася написанням і успішним захистом в квітні 1982 року докторської дисертації на тему "Проблеми союзу робітничого класу і селянства в німецькій соціал-демократії в період вступу в епоху імперіалізму в останній третині ХІХ - початку ХХ ст."

Захистивши докторську дисертацію, професор Г.В.Навленко на цьому не обмежився (велика кількість вчених, захистившись, ставлять на цьому крапку і полюбляють сидіти в президіях). Він продовжує досліджувати різноманітні проблеми германістики. Цьому в значній мірі сприяло наукове стажування в 1982-1983 рр. при Інституті германістики Берлінського університету ім. Гумбольдта. З-під пера вченого побачили світ такі праці, як "Аграрно-селянське питання і його особливості в Німеччині в період переходу від капіталізму до імперіалізму", "Місце і роль "середніх прошарків" в класовій боротьбі в Німеччині на початку ХХ ст.", "Російсько-німецькі революційні зв'язки останньої третини ХІХ - початку ХХ ст.", "Із історії становлення і розвитку російсько-німецьких революційних зв'язків (70-і - перша половина 90-х років ХІХ ст." та ряд інших.

В 1986-1991 роках професор Г.В.Навленко працював деканом історичного факультету. З 1987 року - завідувачий кафедрою історії старо

давнього світу, середніх віків і історіографії, з 1993 року – завідуючий кафедрою нової і новітньої історії та історіографії Ужгородського університету. Займаючи ці відповідальні посади, вчений зарекомендував себе досвідченим і талановитим педагогом, організатором навчально-виховного вузівського процесу. Він користується заслуженим авторитетом як серед викладачів, так і студентів.

Основне коло наукових інтересів Г.В.Павленка – історія і культура Німеччини другої половини ХІА – початку ХХ століття, в першу чергу історія німецької соціал-демократії. Чільне місце в науковому доробку історика зайняла також тема російсько-українсько-німецьких суспільно-політичних, культурних та наукових зв'язків другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Він є автором наукових праць та історичних нарисів про А.Бабеля, К.Маркса, Ф.Енгельса, О.Вісмарка, Г.Плеханова, Г.Срезневського, К.Каутського, Л.Смолера, М.Мункачі, К.Лібкнехта, М.Горького, О.Духновича, Б.Егана, Месю Українку, Г.Франка, Г.Шевченка та ін. Професор Г.В.Павленко написав десятки рецензій, зокрема, на праці Ф.Шаафа, К.Андерса, Х.Хессельбарта, Л.Штрайзандта, Г.Лемана, Д.Фаркаша та багатьох інших.

Третя велика наукова проблема, яка постійно цікавить дослідника – історія історичної науки і методологія історії. Він автор багатьох публікацій з цієї проблематики. Змістовним був виступ професора Г.В.Павленка на Всеукраїнській науковій конференції "Історична наука на порозі ХХІ століття: підсумки та перспективи", яка проходила 15-17 листопада 1995 року в Харкові. На ній історик виголосив доповідь "Яка історична наука потрібна теперішній Україні: методологічний аспект проблеми". Необхідно погодитися з такими міркуваннями дослідника: "Як тільки у пресі був розгорнутий тотальний похід проти марксизму, викладачі та наукові співробітники вузу тут же почали "оновлювати" програми нормативних курсів і спецкурсів, викреслюючи із списків рекомендованої літератури праці "класиків". На

практиці це привело до того, що відкинувши марксизм, ми не знайшли йому бунд-якої заміни, а дух руйнації, що охопив всіх, на жаль, не компенсується висуненням і обґрунтуванням нових концептуальних положень. В результаті утворився небезпечний вакуум, який кожен викладач заповнює на свій розсуд". Неможливо не погодитися з такими думками вченого, що "колишня радянська історична наука вихована була на коментаторстві основних марксистських положень та рішень партійних з'їздів... У нас ... вкорінився тип історика-професіонала, який працює на рівні історичного факту, що таке реконструктивний, емпіричний а тим більше теоретичний рівень історичного дослідження – більшість тих істориків, що одержали історичну освіту, навіть не чули". Висновок Г.В.Павленка чіткий: "Не дивно, що за рубежем так погано знають Україну та її історичну науку. І не будуть знати, якщо справа не виправиться на краще".

Свої думки Г.В.Павленко більш детально висвітлив у доповіді "Українська історична наука на порозі XXI століття: підсумки і завдання", виготовленій на Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 30-ти річчю Українського Історичного Товариства і журналу "Український Історик" (Львів, 1996). Ним підготовлена до друку стаття "Українська історична наука на роздоріжжі: зміна парадигм (теоретико-методологічний аспект проблеми)". В 1996 р. у Харкові Г.В.Павленко поділився думками про стан справ у викладанні історіографії у вузах України на сучасному етапі.

Професор Г.В.Павленко не тільки виступає на конференціях з пропозиціями перебудови історичної науки. Він є автором цілого ряду методичних порад, програм нормативних курсів і спецкурсів тощо. Назвемо тільки окремі з них: "Як працювати над дипломною роботою" (1980), "Програма з історії, культури і географії Німеччини" (1980), "Методологічні поради по вивченню спецкурсів на історичному факультеті"

(1982), "Як працювати над дипломною роботою по загальній історії" (1985), "Програма курсу "Вступ до спеціальності" (1991,1996), "Як працювати над дипломною роботою з історіографії" (1989), Програма курсу "Актуальні методологічні питання історичної науки" (1991,1996).

В останні роки чітко викристалізувалась ще одна тема наукових зацікавлень професора Г.В.Павленка - історія Закарпаття. Він був ініціатором створення наукового збірника "Карпатика", навколо якого об'єдналися кращі сили істориків, що займаються проблемами карпато-знавства. На сьогодні вийшло під редакцією Г.В.Павленка три випуски цього збірника (1992,1993,1995). В 1993 р. під його керівництвом вийшла "Історія Ужгорода" (він же один із авторів цієї книги - розділ "Ужгород в епоху феодалізму та його кризи"). Г.В.Павленко - спів-автор колективної монографії "Нариси історії Закарпаття" (Т.І.-Ужгород,1995). Його перу належить майже весь розділ "Встановлення влади Габсбургів у Закарпатті. Антигабсбурзька і антифеодальна боротьба трудящих (кінець ХІІ-ХІІІ ст.)". А нещодавно побачили світ ще дві роботи автора "Німці на Закарпатті" та "Німеччина і німці в житті і творчості Т.Г.Шевченка" (Ужгород,1995). У співавторстві з професором І.Ф.Королем і В.І.Мацолою, Г.В.Павленко видав монографію "Участь України в миротворчій діяльності ООН" (Ужгород,1995), присвячену 50-й річниці утворення Організації Об'єднаних Націй. Всього ж Г.В.Павленко опублікував понад 200 наукових праць: монографії, брошури, розділи в колективних працях, статті, історичні огляди, рецензії. Необхідно відзначити, що нами зібрано далеко не все з того, що опублікував історик.

Г.В.Павленко не тільки вчений, він - досвідчений і добросовісний педагог, який дбає про гідну науково-педагогічну зміну. Під його керівництвом троє аспірантів вже захистили кандидатські дисертації, троє - завершують і троє продовжують працювати. Григорій Васильович

є членом спеціалізованої вченої ради по захисту кандидатських і докторських дисертацій при Ужгородському держуніверситеті. Його неодноразово запрошували офіційним опонентом на захисти кандидатських і докторських дисертацій. Так, зокрема, в березні 1993 р. він виступив офіційним опонентом докторської дисертації К.А. Маркової "Переселенці та їх організації в Західній Німеччині: місце і роль в суспільно-політичній системі (40-ві – початок 80-х рр.)".

Виснажлива наукова і педагогічна робота не заважають Григорію Васильовичу піклуватися про сім'ю. Дружина – Марта Андріївна, можливо, змирившись із фанатизмом у науковому відношенні чоловіка, і будучи теж істориком за фахом, допомагає йому морально. Все життя вона пропрацювала диктором обласного радіо, а тепер на пенсії. Стежину історика обрав також син Григорія Васильовича – Олександр, який працює вчителем історії і географії в середній школі № 5 м.Ужгорода.

ж ж ж

.....

.....

Професор Г.В.Павленко справедливо вважається провідним германістом України, ім'я якого добре відоме в наукових колах Європи. Поряд з цим він вже багато років досліджує проблему німецько-українських зв'язків кінця XIX – початку XX ст.

В 1971 р. у науковому збірнику "Исследования по славяно-германским отношениям" Г.В.Павленко опублікував статтю "І.Франко і суспільний рух в Німеччині і Австро-Угорщині в кінці XIX ст.". З цього часу проблематика німецько-українських взаємин постійно знаходиться в центрі уваги історика. Того ж року Г.В.Павленко виступив на восьмій українській славістичній конференції з доповіддю "Роль І.Н.Франка в розвитку зв'язків між слов'янським і німецьким культурним світом". З доповіддю про формування світогляду Івана Франка професор

Г.В.Павленко ознайомив учасників республіканської конференції, присвяченої 115-ій річниці з дня народження та 55-ій річниці з дня смерті Великого Каменяра. Проблема "Іван Франко і Німеччина" неодноразово піднімалася вченим і в його пізніших виданнях. Це такі праці як "До питання про світогляд І.Франка", "Роль і місце І.Я.Франка у міжслов'янських і слов'янонімецьких культурних зв'язках", "Роль І.Я.Франка в слов'яно-німецьких культурних і революційних зв'язках", "Інтернаціональний характер літературно-публіцистичної діяльності Івана Франка" та ін.

Професор Г.В.Павленко – учасник престижних форумів франкознавців. Він виступив з доповіддю на міжнародному симпозіумі "Іван Франко і світова культура" (Львів, 1986). Вчений аргументовано довів, що І.Франко своєю багатогранною творчістю вніс величезний вклад не тільки в розвиток історії і культури України, німецько-українських стосунків, але і всього слов'янського культурного світу.

Досліджуючи життя і діяльність І.Франка, Г.В.Павленко не обминував увагою й інших українських революціонерів-демократів. Назвемо тільки окремі публікації історика з даної проблематики: "Моя Українка і Німеччина", "Німеччина і німці в житті і творчості Т.Г.Шевченка" (Ужгород, 1995). На останній праці хотілося б зупинитися більш детально. До речі, саме минулий рік був, на наш погляд, найбільш плідним у творчості Г.В.Павленка як науковця. Він видав три монографії (одна у співавторстві), не рахуючи десятка статей з різних проблем вітчизняної і зарубіжної історії, історіографії та методології. Молодим вченим Ужгородського університету є з кого брати приклад. Однак, повернемося до монографії...

Книга "Німеччина і німці в житті і творчості Т.Г.Шевченка" була написана на одному подиху. Останню крапку вчений поставив 2 жовтня 1995 р. Проте, нехай у читача не складається враження, що все було

так просто. Нам доводилось неодноразово бачити Григорія Васильовича в роботі над книгою. За широким робочим столом сидів історик, що відірвався від всього навколишнього світу, завалений у повному розумінні цього слова сотнями книг Тараса Шевченка і про Шевченка. Він роками носив у голові ідею написати таку працю, а коли зрозумів, що такий час настав, написав її протягом кількох днів. Незважаючи на те, що окремі аспекти проблеми вже піднімали у своїх працях Я.Погребенник, М.Гресько, М.Занічковський і В.Кулик, однак книга Г.В.Навленка є першою в сучасній українській історіографії. Вона складається з двох нарисів, які разом становлять одне ціле.

Багаторічна дослідницька робота Г.В.Навленка дала йому змогу і право констатувати, що вперше "з певними елементами німецького побуту молодий Шевченко, очевидно, познайомився ще перебуваючи "козаком" у пана Енгельгарда". Що стосується перших безпосередніх контактів Шевченка з німецьким світом, то вони припадають на 1829-1831 рр. коли він проживав у Вільно. Перебуваючи в Петербурзі, Т.Шевченко слухав лекції і навчався у барона П.Клодта і К.Брюллова, яких глибоко поважав і високо цінив. Можливо, тоді ж, молодий поет познайомився з творами видатних німецьких письменників М.-В.Гете і К.-Т.Кернера. Т.Шевченко був добре обізнаний з картинами німецьких художників Альбрехта Дюрера, Лукаса Кранаха Старшого, Ганса Гольбейна Молодшого, Фрідріха-Августа Ретча, Вільгельма Штернберга. З останнім у Шевченка встановилися безпосередні і щирі відносини. У 1839 р. вони навіть поселилися разом. Завдяки Штернбергу Шевченко познайомився з німецькими сім'ями Шмідтів, Фіцтумів і Йоахімів. Уважно і досконало опрацювавши шевченківський щоденник, Г.В.Навленко відзначив, що Шевченко "мав можливість більш глибоко ознайомитись з побутом, способом життя, традиціями і звичаями німецького народу. Він не міг, звичайно, не звернути уваги на той внутрішній порядок і розпорядок, стрима-

ність і життєву систематичність, чого не було у відомих йому раніше сім'ях російських і українських...".

Безперечно, Штернберг зробив великий вплив на Шевченка, але найбільше враження справила на поета його художницька майстерність. "Як багато рисунків та яке все прекрасне! – вигукнув він. – На маленькому кляптику сірого крамничного паперу проведена поземна лінія; на першому плані вітряк, пара волів біля возу, заваленого мішками; все це не нарисоване, а тільки зазначене, але що за краса! Очей не можна відвести. Або в тіні розлогі верби, край самого берега, біленька, соломом вкрита хатка – все відбилося у воді, як у дзеркалі. Під хаткою бабуся, а по воді качки плавають – от і вся картина або, краще сказати, повних життя нарисів повний портфель у Штернберга! Чудовий, незрівнянний Штернберг!.." Можливо, саме творчість Штернберга переконала Шевченка в тому, що "він повинен свої художній талант присвятити любові Україні, її народу, служити йому і пензлем, і пером".

Т. Шевченко був чудовим знавцем німецької музики. Він добре знав і любив твори Баха, Моцарта, Гайдна, Шуберта, Бетховена, Вебера. Читав Шевченко драми Фрідріха Шіллера "Розбійники" і "Вільгельм Тель". Заме восьмитомник Шіллера був серед тих 150 книг поета, що залишилися після його смерті. Не припинялося знайомство Шевченка з німецькою культурою після його від'їзду літом 1839 р. в Оренбург.

1843–1844 роки – це період перебування Т. Шевченка на Україні. Тут у нього з'являються нові друзі з німецького середовища – граф Олексій Капніст, Роман Грандман, Фішер. Це були люди з передовими поглядами, від яких Шевченко довідався багато цікавого про інтелектуальний розвиток сучасної йому Європи. Г. В. Павленко чудово обізнаний з поетичною творчістю Шевченка. У праці проаналізовані ті твори поета, в яких він торкався "німецької проблеми".

Загальновідомо, що серед членів нелегального Кирило-Мефодіїв-

ського братства саме Шевченко був найбільш радикальним і послідовним. Цій проблемі присвячена велика історична література, однак Г.В.Навленко підходить до неї оригінально, виходячи із досліджуваної ним проблематики. "Шевченко, – відзначає історик, – робить висновки про необхідність об'єднання слов'янських народів у боротьбі проти головних завойовницьких сил – московської і німецької... Майбутнє України вони (кирило-мефодіївці – Авт.) вбачали тільки в конфедерації незалежних держав-народів". 5 квітня 1847 р. поет був арештований у справі Кирило-мефодіївського товариства. Необхідно погодитися з твердженням Г.В.Навленка, що після заарештування на 10 років "солдатської муштри", контакти з німецькими діячами загальмувалися. Однак, тим не менше, повністю зупинити їх, як і контактування з німцями, не могло навіть заслання. Він знайомиться з жандармом Відлером, керівником експедиції, генералом Фрейбергом, генералом Фреманом, бароном Майделем, академіком Бером та ін. Продовжував він читати німецьку літературу, перш за все праці О.Гумбольдта, Г.Гегеля (через праці К.Лібельта). цікавий факт: Карла Маркса Шевченко не читав і, очевидно, не знав ні його біографії, ні його ідей. А от К.Маркс про Шевченка знав. "Зв'язано це було з слідуючими обставинами, – пише Г.В.Навленко. – В 1878 р. в Парижі відбувся Міжнародний літературний конгрес. На ньому із доповіддю про життя і творчість Т.Шевченка виступив М.Драгоманов. доповідь була опублікована в Женеві, і один екземпляр її потрапив до особистої бібліотеки К.Маркса, який не тільки прочитав доповідь, але і підкреслив ті місця в тексті що його зацікавили найбільше".

Влітку 1857 р. закінчилось заслання Т.Шевченка. Почалося триумфальне повернення Кобзаря в Петербург. Шлях поета до столиці Російської імперії проходив через Астрахань і Нижній Новгород. В останньому він познайомився з німецькою сім'єю Шмідгофів, поетом-сатири-

ком П.Шумахером, чиновником К.Фрейдерсом, аристократом М.Лікобі, архітектором М.Фреліхом. Саме в Нижньому Новгороді Шевченко намалював портрет гувернантки Анхен Мауббе, разом з якою слухав музику Моцарта та дивився драму німецького драматурга А.Коцебу.

З приїздом у 1858 р. до Москви Шевченко не тільки відновлює, але навіть розширює колишні свої зв'язки, в тому числі і німецькі. Він відвідав академіків Лордана, Клодта, Фрейнциера, познайомився з декабристом Штейнтелем. Це далеко не повний перелік осіб німецького походження, з якими познайомився Шевченко. "можна лише дивуватися, як зумів Т.Г.Шевченко за такий короткий час встановити такі багаточисленні контакти з німцями і німецьким науковим та культурним життям, взнати і зробити своїм внутрішнім надбанням пласти німецької культури, науки і суспільно-політичної думки", — констатує Г.В.Павленко. Важливим і аргументованим є висновок вченого: "Тарас Григорович Шевченко не був випадковим гостем у німецькому світі. Він був вірним сином українського народу, його ментальності, але водночас він увібрав у себе і все краще із скарбниці світової культури, в тому числі і німецької, і став другом і захисником всіх, хто боровся і бореться за щастя і свободу народів".

Не менш цікавим є історико-літературний етюд "доле моя, де ти?", який Г.В.Павленко помістив у своїй монографії. Цей твір — вмале поєднання історичних фактів з художньою майстерністю. Автор яскраво передав переживання поета, роздуми над минулим, кохання...

Не викликає жодного сумніву, що ця невелика за обсягом книжечка, становить значний вклад у шевченкознавство. Адже, Г.В.Павленко, вперше в історіографії підняв проблему "Німеччина і німці в житті і творчості Т.Г.Шевченка". Від сьогодні ні один дослідник творчості Шевченка не вправі проігнорувати цієї працю. А враховуючи те, що книга написана на одному подиху, легкою і доступною мовою, вона буде в пригоді не тільки науковцям, але і широкому читацькому загалу.

Г.В.Павленко – автор численних наукових праць про видатних представників закарпатського національного відродження, які, на його глибоке переконання, внесли величезний вклад не тільки в культурну скарбницю України і Росії, але і всього слов'янського світу. У 1989 р. історик виступив на науковій конференції, присвяченій Ю.І.Гуці-Венеліну – відомому історику і мовознавцю. Тема його доповіді – "Боротьба Ю.І.Венеліна проти німецьких істориків-норманістів і їх російських послідовників". З великим інтересом зустріли доповідь Г.В.Павленка "Ю.І.Гуца-Венелін в контексті розвитку славістичної науки свого часу", яку він виголосив на міжнародній науковій конференції (Жго-род, 1992).

Героями нарисів Г.В.Павленка також були організатор "верховинської акції" Е.Еган, будитель закарпатських українців Олександр Духнович, видатний художник Міхай Мункачі. Життю і діяльності останнього вчений присвятив ряд праць: "Тріумфуючий інаш Міхай Мункачі і німецький духовний світ" (1994), "До питання про роль німецької культури у формуванні Мункачі як художника" (1994), "Міхай Мункачі, значить мукачівський" (1995). дослідник глибоко увійшов у внутрішній світ Міхая Мункачі. "Справа в тому, – пише Г.В.Павленко, – що Мункачі з самого початку своєї творчої діяльності прагнув до відображення внутрішнього життя людини, до розкриття її душевного стану. Його все більше захоплює думка, що без великої ідеї, яка втілюється в конкретні глибокі психологічні образи, велике мистецтво не може". Проаналізувавши всі головні твори Мункачі, вчений відзначив: "... Свій успіх, вірніше тріумф, художник вважає випадковістю. Звичайно ж це не так. Успіх Мункачі як художника був не випадковим, а закономірним. П'ять років перебування художника на німецькій землі були роками напруженої праці, невтомних пошуків і духовного горіння". І що цікаво, саме на Закарпатті, а точніше в Мукачеві, відбулося трі-

фіцальне відзначення видатного художника. Г.В.Павленко писав, що основні торжества відбулися 3 березня 1882 р. В цей день не тільки була відкрита пам'ятна дошка, але м.мункачі в залі презентації міської ратуші мером міста було вручено грамоту почесного громадянина міста і срібний вінок за видатні успіхи в написах угорською і французькою мовами "мункачево - м.мункачі".

О четвертій дня в ресторані "Чілок" у великому залі був організований пишній банкет на 207 персон. настрій у всіх був піднесений. Одна за одною лунали здравниці на честь митця. В торжествах взяв участь Мор Йокаї та брат художника Еміл Ліб. Після цього був бал, а населення міста організувало вечором на честь м.мункачі феєрський похід і велику народну гулянку. Такого триумфу м.мункачі не пережив більше ніколи. мункачівські торжества стали його життєвою вершиною".

Отже, серед багатьох проблем, які піднімав і продовжує досліджувати професор Г.В.Павленко, німецько-українські відносини займають важливе місце. Завдяки працям і історичним нарисам вченого, ми постійно відкриваємо для себе раніше невідомі, або маловідомі сторінки і життя Івана Франка і Лесі Українки, Тараса Шевченка і Олександра Духновича... Цим самим збагачується вітчизняна історіографія, робиться вклад у розвиток історичних знань взагалі.

* * *

.....

.....

Професор Г.В.Павленко у наукових колах відомий не тільки як дослідник історії Німеччини і російсько-українсько-німецьких відносин кінця XIX - першої половини XX ст., але і як автор ряду праць з різноманітних проблем історії та культури Закарпаття.

Закарпатською проблематикою Г.В.Павленко по-справжньому захопився у 1939 р., коли виступив на науковій конференції, присвяченій 150-річчю від дня смерті Ю.І.Гуци-Бенедіна. Пізніше, в 1992 р., він

знову звернувся до постаті цього видатного історика і мовознавця. На міжнародній конференції "М.І.Гуца-Венелін і слов'янський світ" він виголосив доповідь "М.І.Гуца-Венелін в контексті розвитку слов'янської науки свого часу". Серед героїв наукових праць та історичних нарисів професора Г.В.Павленка – Олександр Духнович, Міхай Мункачі, Василь Пачевський, Едвард Етан. На сторінках редагованого ним збірника "Карпатика", Г.В.Павленко опублікував оригінальну статтю "І.І.Френевський – дослідник історії і культури українців Закарпаття". У тому ж науковому збірнику з'явилася стаття вченого "Велика французька революція і Закарпаття". До цієї проблеми Г.В.Павленко буде звертатися ще не один раз. Зокрема, в 1993 р., він виступив на міжнародній науковій конференції з доповіддю "С.В.Духнович і революція 1848–1849 років в Угорщині і на Закарпатті".

Найповніше питання історії і культури Закарпаття досліджені професором Г.В.Павленком у колективних працях та авторських монографіях. Вважаємо за необхідне зупинитися на них більш детально. У 1993 р. авторський колектив науковців Ужгородського університету, до якого входив і Г.В.Павленко, видав перший том монографії "Нариси історії Закарпаття". Вчений написав п'ять параграфів, охопивши в них період ХІІІ ст. Їми розглянуті проблеми становлення Закарпаття в першій половині ХІІІ ст., соціально-економічний і політичний розвиток краю у другій половині ХІІІ ст., проведення урбаріальної реформи Марії-Терезії в Закарпатті та її наслідки, міста і міське ремесло Закарпаття другої половини ХІІІ ст., Велика французька буржуазна революція і Закарпаття.

Характеризуючи становище краю після закінчення національно-визвольної війни 1703–1711 років, Г.В.Павленко довів, що вона "не принесла трудящим Закарпаття, як і Угорщині, ні свободи, ні незалежності". А тому не дивно, що селяни і далі продовжували чинити опір феодалам. Саме в цей час широкого розмаху набрав рух карпатських оприш-

нів, які під керівництвом свого славного ватажка Олекси Довбуша робили сміливі напади на феодалів та їх посіпах. Автор, описуючи події, використав праці найвидатнішого дослідника карпатських опришків професора В.В.Грабовецького, зокрема його монографію "народний герой Олекса Довбуш" (Львів, 1957).

Друга половина ХІІІ ст., на глибоке переконання Г.В.Павленка, виявилася більш оприятливою для соціально-економічного розвитку Закарпаття. У надрах старої феодално-кріпосницької системи повільно, але неухильно почали зароджуватися нові буржуазні відносини. Історик аргументовано довів, що "прогрес великих поміщицьких господарств у Закарпатті в другій половині ХІІІ ст. відбувався за рахунок дальшого посилення експлуатації селянських мас, збільшення панщини, грошових і натуральних поборів і повинностей". Своє невдоволення селяни виявляли в найрізноманітніших формах: скаргах, вирубці лісів, побитті і вбивстві управляючих помістями тощо. Г.В.Павленко дав глибокий науковий аналіз розвитку міст і міського ремесла в Закарпатті другої половини ХІІІ ст., довів, що "закарпатський ліс і вироби з нього користувалися великим попитом на ринках Угорщини та інших європейських країн. У свою чергу, до Закарпаття, незважаючи на труднощі і перешкоди, надходили товари з України і Росії, центральної Європи і Балкан".

Значне місце в монографії "Нариси історії Закарпаття" Г.В.Павленко відвів висвітлення урбаріальної реформи Марії-Терезії, "основна мета якої полягала в тому, щоб урегулювати відносини між кріпосними і кріпосниками, дещо зміцнити економічне становище селянства, а з ним і феодално-абсолютистський порядок в монархії Габсбургів". Історик констатував, що, незважаючи на благі наміри Марії-Терезії, "скориставшись обставинами, поміщики провели таку урбаріальну реформу, яка була вигідна їм, а не селянам". Для доказу такого твердження

вчений навів незаперечні історичні факти. Закарпатські селяни знову піднялися на боротьбу, яка по-справжньому налякала панівні верстви. 25 серпня 1785 р. імператор Мосій II видав маніфест, згідно з яким селяни Угорщини формально звільнялися від кріпацтва. Свої попередні праці з історії Великої французької буржуазної революції та її впливу на Закарпаття, Г.В.Павленко узагальнив в окремому параграфі "Нарисів історії Закарпаття" - "Велика французька буржуазна революція і Закарпаття". Необхідно погодитися з думкою вченого, що "найбільш свідома частина населення (Закарпаття - Авт.) оприймала події у Франції через призму того, що робилося в Угорщині", а "виступи угорської інтелігенції із закликами до національного розвитку знаходили глибокий відгомін і в середовищі русино-карпатської інтелігенції, яка зароджувалася".

Угорські революціонери на чолі з Мозефом Мартіновичем опинилися перед королівським судом, який виніс їм жорстокий вирок: із 53 звинувачених 18 чоловік були засуджені до страти, інші - на різні строки ув'язнення і тільки четверо виправдані. Багато з них були ув'язнені в Мукачівську фортецю. Серед членів угорських яacobинців був і Михайло Балудянський - згодом перший ректор Петербурзького університету. Рятуючись від арешту, він, при допомозі іншого закарпатця І.С.Орлая, емігрував до Росії.

Професор Г.В.Павленко охарактеризував діяльність І.С.Орлая, П.Д.Лодія, єпископа А.Вачинського. Історик, роблячи висновки, відзначив, що "представники карпато-руської інтелігенції не тільки розвивали ідеї єдиності походження закарпатських русинів та українців, але й, намагаючись звільнитися від національного гніту, самі переселялися в Наддніпрянську Україну та Росію. Вони все активніше пропагують ідею єдиності походження закарпатських русинів і українців на Сході, і в загальних рисах розвивають думку про необхід-

ність возз'єднання Закарпаття з Україною".

У 1993 р. побачила світ монографія "Історія Ужгорода", авторський колектив якої очолював професор Г.В.Павленко. Крім цього, вчений написав окремий розділ книги під назвою "Ужгород в епоху феодалізму та його кризи". Один тільки перелік проблем, які підняв Г.В.Павленко на сторінках "Історії Ужгорода", свідчить про глибоку обізнаність автора з досліджуваними питаннями і широким діапазоном охоплених проблем. Це, зокрема, такі параграфи, як "Ужгород в період раннього середньовіччя", "Ужгород в період розвиненого феодалізму", "Ужгород у XIII столітті", "Ужгород в період великої французької буржуазної революції і наполеонівських воєн", "Ужгород в 1817-1847 роках", "Ужгород в період угорської революції 1848-1849 років", "Культурний розвиток міста в епоху феодалізму (X-XIX ст.ст.)", "Розвиток освіти", "Початки відродження. А.Бачинський і перше покоління будителів", "Архітектура і мистецтво", "Музика". Використаний величезний фактичний матеріал дозволив Г.В.Павленку зробити аргументовані висновки, зокрема про те, що "уже в феодальну епоху Ужгород став загально визнаним культурним і науковим центром Закарпаття". Вчений довів, що "від самого початку культура в Ужгороді розвивалася на багатонаціональній основі. Вона вбирала в себе як східні, так і західні культурні традиції, стилі і школи. Звідси її неповторна своєрідність і краса, які не втратили свого значення донині". З такими міркуваннями важко не погодитися.

У 1995 р. вийшла з друку цікава і корисна у всіх відношеннях праця Г.В.Павленка "Німці на Закарпатті". Автору, на основі великої кількості архівних і опублікованих джерел, вдалося простежити історію виникнення німецьких поселень на Закарпатті, довівши її до наших днів. Книга складається із шести розділів, кожний з яких доповнює один одного. Концептуальним є перший розділ - "коротка історія німецької колонізації на Закарпатті". Г.В.Павленко виділяє кілька

етапів (хвиль) німецької колонізації на Закарпаття. необхідно погодитися з твердженням вченого, що "німці відкрили для себе Закарпаття давно". ще в період "великого переселення народів" вони хвилями на-кочувались в Карпатський регіон, селились тут, змішувались з іншими етнічними групами, а то й перемагали їх.

Коли ж виникли перші поселення колоністів на Закарпатті?

На глибоке переконання автора, а воно підкріплене джерелами, вони "виникають ще в період раннього середньовіччя (XI – перша половина XII століття)". Друга хвиля німецької колонізації на Закарпаття відноситься до другої половини XII–XIII ст. Третя хвиля припадає на XIV ст. "Нові сприятливі умови для німецької колонізації на Закарпаття, – пише Г.В.Павленко, – були створені в кінці XVII – на початку XVIII ст., коли турецьке панування в Угорщині змінилося австрійським". У XVIII ст. німецька еміграція на Закарпаття не припинялася і спрямовувалася головним чином в лісове господарство. За підрахунками автора, "тільки в Ясінях та навколо прилеглих до нього селак і присілках в кінці XVIII ст. постійно працювало в лісі 300–400 лісорубів".

Г.В.Павленко детально зупинився на умовах, в яких працювали німецькі колоністи, охарактеризував райони, в яких їх проживала переважна більшість (Вишково, Хуст, Берегово, Свалява, Ужгород та ін.). Цікавими є статистичні дані, використані вченим у своїй праці. Згідно з ними, за період з 1880 до 1910 рр. німецьке населення в краї зросло з 15231 до 33694 чол. Підрахунки зроблені на основі угорських джерел. Що стосується періоду входження Закарпаття до складу Чехословацької Республіки, то в 1921 р. зафіксоване різке зменшення (7668 чол. – 3,1% від загальної кількості населення). Автор намагався з'ясувати, які ж чинники вплинули на таке різке зменшення кількості німецьких колоністів. "Справа в тому, – відзначає Г.В.Павленко, – що угорська статистика визначала національність за мовою, то-

З прадавніх часів на Закарпатті живуть люди різних національностей і живуть у злагоді і мирі. Не становили винятку і німці: "Росудливі, працьовиті, добрі майстри своєї справи і добрі християни. Німці ніколи не вступали в конфлікти із місцевим населенням, завжди знаходили спільну мову і з угорцями, і з українцями, і з румунами. Ця взагалі позитивна риса німців-колоністів, і відноситься вона й до інших регіонів, де вони проживали".

Перебування Закарпаття у складі Чехословаччини привело до певного покращення політичного і освітньо-культурного становища німців, що важко сказати про їх соціально-економічне становище. "Земельна реформа, — на думку автора монографії, — яка проводилася чехословацьким урядом в 1919-1925 і 1925-1929 рр., мало торкнулася німців. Із тих, хто одержав на 1934 р. землю, в національному відношенні 86% належали до русинів-українців, 10% — до угорців, 1,5% — до чехів і словаків, 1,4% — до євреїв і тільки 1% — до німців.

Духовне життя, культура і освіта німецьких колоністів стали предметом дослідження у третьому розділі монографії. Підсумовуючи опрацьовані джерельні матеріали, Г.В.Павленко відмітив, що в "освітньо-культурному відношенні німецьким колоністам везло небагато менше ніж в економічному. Будучи маленькими острівцями в слов'янському морі, вони ... боролися за збереження свого національного обличчя, своєї мови, своїх традицій і звичаїв. І це до певної міри вдалося їм".

Останнім часом з'явилося багато публікацій про виникнення і діяльність Карпатської України наприкінці 30-х років. Дослідники не обходили мовчанням і соціально-економічне, політичне та культурне становище німецької меншини за цей відрізок часу. Г.В.Павленко, використавши чи не всі архівні документи, які є в наявності, першим виділив цю проблему окремо і комплексно. За підрахунками автора, на 1939 р. у Карпатській Україні проживало 15 тисяч німців. Вчений

вкрай описав політику автономного українського народу в його відношенні до німецької держави. Не викликає сумніву, що йшли їм на користь, а догоду надавав зберігати документи відносно з німецькою державою, по являла німці сакарпалі служби в німецькому війську, що, безперечно, незалежно впливало на їх політичну долю. Цією зв'язною сакарпалі в українській військовій роєні 1944 р. на німецьких колоніальних документах для же поспішних звітів. "З архівних доку-ментів важко судити, - розмірковує Л.В.Павленко, - скільки німецьких колоніальних було відправлено їм на примусові роботи у східні райони України і Росії, але що така практика існувала, видно із окремих розпорощених документів, що відкриті в архівних фондах". Цією провідом 1946 р. із сакарпалі на Схід, позовним чином в імені-віську одієць, було вивезено з сім'ями 2 тисячі осіб німецької наці-ональності. Поведіння по цих документах німці збивали аж до 1952 р. на цей час німецьке населення одієць складало 4230 чоловік, цього менше, ніж їх було навіть у далекому часі історії.

У цьому розділі - "Незалежні ших оновлення" - автор розглядає етапові німці сакарпалі в 60-90-х роках. Автор використовує останні оціночні матеріали, згідно з якими на 1993 р. в краї нарахову-валося близько 3400 німців. Із них тільки новим воїїтло 2400 чоло-вік, 1000 чоловік знову, як не знають своєї рідної мови і говорять на 250 чоловік - українською, а 220 - російською мовою. Немократична українська держава родить все тією ж, що німці почували себе пов-ноправними громадянами. "Виникає лише одне питання - чи не звичай-ний це всі ці захоти?" - спирається запитанню Л.В.Павленко.

Ніби податком до книги, а фактично її можна розділити, а науко-ва розвідка автора про міхав Мункач (1844-1900) - виданого убо-всього ХХ століття, який народився у сім'ї німецьких колоніальних.

професор Г.В.Навленко зробив важливий і справедливий висновок: "позитивний внесок німецьких колоністів у розвиток економіки і культури краю незаперечний. Без спадщини, яку внесли німці-колоністи у розвиток Закарпаття, ми, теперішні будівничі, були б значно біднішими". Важко що-небудь сказати всупереч цього.

Отже, професор Г.В.Навленко у своїх працях приділяв значну увагу дослідженню різноманітних проблем соціально-економічної, політичної і освітньо-культурної історії Закарпаття. Він є автором десятих нарисів про славістичні синів Закарпаття, прослідкував українсько-німецькі взаємовпливи. Без наукових праць Г.В.Навленка закарпатська історична наука була б значно біднішою.

.....

.....

Нідійшовши до свого 60-річчя, професор Г.В.Навленко перебуває у розквіті сил, працює над рядом науково-дослідницьких тем. Знаходяться в рукописі і чекають свого часу статті історика "Створення ООН – найбільша подія ХХ ст.", "Українська історична наука на роздоріжжі: зміна парадигми (теоретично-методологічний аспект проблеми)", "Українська історична наука на порозі ХХІ століття: підсумки і завдання" та цілий ряд інших.